

С. Г. Дудко, кандидат педагогічних наук, заступник директора Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського
Dudko Serhiy, Candidate of Pedagogical Sciences, Deputy Director,
 M. V. Ostrohradskiyi Poltava Academy of Continuous Education
 E-mail: dudko@pano.pl.ua
 ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-2560-0825>

ДАЙДЖЕСТ

«КРУГЛИЙ СТІЛ» «НАУКА, ОСВІТА, ІДЕОЛОГІЯ: ПАМ'ЯТЬ ЯК КУЛЬТУРНИЙ КОД І ЧИННИК РОЗВИТКУ НАЦІЇ», ПРИСВЯЧЕНИЙ ВІДЗНАЧЕННЮ ДНІВ НАУКИ І ЄВРОПИ В УКРАЇНІ ТА ДНЯ МУЗЕЇВ

Висвітлено напрямки обговорення питань із консолідації зусиль філософів, істориків, педагогів, працівників музейної сфери в осмисленні взаємозв'язку науки, освіти, ідеології та пам'яті як важливих складових культурного коду, що формує національну ідентичність та сприяє розвитку і процвітання нації. Розглянуто філософські проблеми сучасної освіти у руслі розвитку національної пам'яті, осмислення Нової української школи як чинника формування культурного коду нації; культуру історичної пам'яті та її вплив на суспільство, ідеологію розвитку сучасної молоді в умовах воєнного стану. Осмислено роль історичної пам'яті у формуванні ідентичності: як спогади про минуле впливають на роздуми людини про себе та свою національну ідентичність; вплив ідеологій на розвиток національної пам'яті; пам'ять як засіб збереження культурних цінностей: розгляд можливостей збереження та передачі культурних традицій через покоління за допомогою пам'яті. Розкрито особливості вираження української ментальності та ідентичності у творчості Г. С. Сковороди.

Проаналізовано питання історичних знань як чинника формування національної пам'яті та національної ідентичності в умовах війни, деколонізацію і зміну свідомості поколінь, соціальні аспекти сталого розвитку в суспільстві змін та важливість активної соціальної позиції студентської молоді, філософії проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога в умовах війни, важливості розроблення експериментальної моделі такої траєкторії для вчителя.

Наголошено на актуальності комплексного підходу та розроблення стратегічних рішень щодо сучасних викликів із питань, які стосуються історичної пам'яті, ідеології та освіти, важливості самоусвідомлення нації й очищення її від шаблонів тоталітарного минулого, розуміння тактики та ідеології ворога й цілеспрямованого протистояння їй.

Ключові слова: наука, освіта, філософські проблеми, ідеологія, історична пам'ять, культурний код, розвиток нації, національна ідентичність.

DIGEST OF THE ROUND TABLE DISCUSSION 'SCIENCE, EDUCATION, IDEOLOGY: MEMORY AS A CULTURAL CODE AND FACTOR OF NATIONAL DEVELOPMENT,' DEDICATED TO THE CELEBRATION OF SCIENCE AND EUROPE DAYS IN UKRAINE AND MUSEUM DAY

The article highlights the areas of discussion on consolidating the efforts of philosophers, historians, educators, and museum workers in understanding the interconnection of science, education, ideology, and memory as important components of the cultural code that shapes national identity and contributes to the development and prosperity of the nation. The author considers the philosophical problems of modern education in the context of the development of national memory, the understanding of the New Ukrainian School as a factor in the formation of the cultural code of the nation; the culture of historical memory and its impact on society, the ideology of development of modern youth under martial law. The role of historical memory in the formation of identity is comprehended: how memories of the past affect a person's reflections on himself or herself and his or her national identity; the influence of ideologies on the development of national memory; memory as a means of preserving cultural values: consideration of the possibilities of preserving and transmitting cultural traditions through generations through memory. The peculiarities of expressing Ukrainian mentality and identity in the works of H. S. Skovoroda are revealed.

The article analyses the issues of historical knowledge as a factor in the formation of national memory and national identity in wartime, decolonisation and change in the consciousness of generations, social aspects of sustainable development in a society of change and the importance of an active social position of student youth, the philosophy of designing and implementing an individual educational trajectory of a teacher in wartime, the importance of developing an experimental model of such a trajectory for a teacher.

The author emphasises the relevance of an integrated approach and the development of strategic solutions to current challenges in issues related to historical memory, ideology and education, the importance of self-awareness of the nation and cleansing it from the patterns of the totalitarian past, understanding the tactics and ideology of the enemy and purposeful opposition to it.

Keywords: science, education, philosophical issues, ideology, historical memory, cultural code, nation development, national identity.

Вступ. 16 травня 2024 року кафедрою філософії і економіки освіти Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського проведено «круглий стіл» «Наука, освіта, ідеологія: пам'ять як культурний код і чинник розвитку нації», присвячений відзначенню Днів науки і Європи в Україні, Дня музеїв.

Метою зібрання, що тривало у змішаному онлайн- та офлайн-форматах, стала консолідація зусиль філософів, істориків, педагогів, працівників музейної сфери в осмисленні взаємозв'язку науки, освіти, ідеології та пам'яті як важливих складових культурного коду, що формує національну ідентичність, сприяючи розвитку і процвітання нації.

Напрямами роботи «круглого столу» були такі:

- Філософські проблеми сучасної освіти в руслі розвитку національної пам'яті.

- Філософське осмислення Нової української школи як чинника формування культурного коду нації. Культура історичної пам'яті та її вплив на суспільство.

- Ідеологія розвитку сучасної молоді в умовах воєнного стану.

- Роль історичної пам'яті у формуванні ідентичності: як спогади про минуле впливають на те, як люди розуміють себе та свою національну ідентичність.

- Вплив ідеологій на розвиток національної пам'яті.

- Пам'ять як засіб збереження культурних цінностей: розгляд можливостей збереження та передачі культурних традицій через покоління за допомогою пам'яті.

- Відображення української ментальності та ідентичності у творчості Г. С. Сковороди

- Роль музеїв у збереженні і передачі культурної спадщини.

Серед кола учасників заходу – освітяни-науківці, методисти та вчителі-практики, філософи і викладачі історії, представники музеїв із Полтавщини та Харківщини, тренери з міжнародного гуманітарного права, представництво Українського інституту національної пам'яті в Полтавській області.

Засідання «круглого столу» відкрив перший заступник директора ПАНО ім. М. В. Остроградського, к. пед. н., Вадим Пилипенко, який наголосив на актуальності тематики заходу. «На сучасному етапі ми говоримо про чинний розвиток нації. Питання, запропоновані до обговорення, – це питання нашої ідентичності і самосвідомості», – підкреслив науковець. Відзначивши роботу, яка проводиться академією у вказаному напрямі, Вадим Валерійович наголосив про Концепцію національно-патріотичного виховання у Полтавській області, організацію навчально-виховних заходів, роботу з учителями регіону, проведення Обласного ярмарку краєвих

розробок уроків та заходів з елементами військового спрямування, а також побажав учасникам «круглого столу» плідної роботи.

Актуальність комплексного підходу та розроблення стратегічних рішень щодо сучасних викликів стосовно питань історичної пам'яті, ідеології та освіти висвітлила у своєму виступі к.філос.н., завідувач кафедри філософії і економіки освіти ПАНО ім. М.В. Остроградського Тетяна Бондар. Підкресливши важливість самоусвідомлення нації і очищення її від шаблонів тоталітарного минулого, а також розуміння тактики й ідеології ворога та необхідність цілеспрямованого протистояння їй, спікерка відзначила, що не випадково на захоплених територіях окупанти перш за все завозять свої підручники, програми і вводять російську мову навчання, а решту – знищують: «Збройною агресією ворог ставить під загрозу не лише територіальну цілісність України, але перш за все прагне знищити нас як націю, народ, що має інші цінності, культуру та історію. В наших умовах збереження історичної пам'яті та культурного спадку разом із активною просвітою (розвитком критичного мислення, медіа- та історичної грамотності громадян) стає актом опору та самоідентифікації».

Питання історичних знань як чинника формування національної пам'яті та національної ідентичності в умовах війни, деколонізацію і зміну свідомості поколінь розкрила у ґрунтовному виступі професор, д. іст. н., завідувач кафедри історії України Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, Почесний краснавець України Людмила Бабенко.

Про соціальні аспекти сталого розвитку в суспільстві змін, а також важливість активної соціальної позиції студентської молоді розповіла доктор наук із державного управління, професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. акад. І. А. Зязюна НТУ «ХП» Лариса Грень. Наголосивши на важливості збереження власної ідентичності, доповідачка торкнулася питання освітніх перспектив для випускників.

Особливості духовно-морального розвитку сучасної молоді в реаліях сьогодення, кліпове мислення, повагу до вчителя та необхідність стратегічних освітніх рішень було розглянуто у виступі д. пед. н., професора кафедри інноваційних технологій із педагогіки, психології та соціальної роботи Університету імені Альфреда Нобеля Станіслава Сапожнікова. «Ми повинні чітко сформулювати, які саме цінності хочемо виховувати у молоді. Натепер маємо справу з постлюдиною, підходи до формування духовності/моральності якої мають бути кардинально іншими», – зауважив спікер.

Питання філософії проєктування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагога

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА – НЕСКОРЕНИЙ ДУХ УКРАЇНСТВА

в умовах війни, а також важливість розроблення експериментальної моделі такої траєкторії для вчителя проаналізував у виступі д. пед. н., професор кафедри філософії і економіки освіти ПАНО ім. М. В. Остроградського Віктор Стрельников.

Про нескорений дух українства, життєву позицію Григорія Сковорода та мужнього колективу Національного літературно-меморіального музею Г. С. Сковорода, який був розбомблений (але не знищений!) окупантами, розповіла присутнім завідувач науково-освітнього відділу музею Ганна Ярміш, підкресливши, що установа не припиняє роботу попри ситуацію. «Головним завданням Григорія Сковорода як педагога було виховання мислення, формування вільної людини, що любить свою землю. Ми створили артхаб «Ліберті» і готові продовжувати національно-патріотичне виховання, засноване на вченні Григорія Савича. Адже духовна зброя сильніша за тілесну. Віра народу в те, що ми єдині, нація і повинні захистити свободу, свою землю і свої цінності – це найпотужніша зброя», – підкреслила спікерка.

Продовжила тему культурної спадщини і наступності у «Роздумах про українськість Гоголя» старший науковий співробітник Національного музею-заповідника М. В. Гоголя Катерина Чернова, яка розповіла про міцне духовне й національне коріння письменника та його любов до України.

Тему збереження історичної пам'яті в умовах війни та роль міжнародного гуманітарного права розкрила у своїй презентації старший викладач кафедри філософії і економіки освіти ПАНО ім. М. В. Остроградського Тетяна Ланевська.

Фундаментальним тематичним завершенням обговорення теми збереження національної пам'яті, протидії русизму та підкреслення актуальності реальної і ментальної деколонізації став виступ «Національна пам'ять: що це таке і чому це важливо» представника Українського інституту національної пам'яті в Полтавській області, співробітника Управління забезпечення реалізації політики національної пам'яті в регіонах Олега Пустовгара.

Наприкінці «круглого столу» учасники ухвалили проєкт рекомендацій, уклавши його на основі пропозицій спікерів напередодні та в день його проведення.

Для ширшого обговорення визначених на заході тем педагогічною громадськістю, доповіді проведеного «круглого столу» розміщено у рубриках «Філософія освіти» та «Педагогіка вищої освіти» даного випуску «Постметодики», а окремі виступи учасників подаємо нижче.

Ярміш Ганна Петрівна, завідувач науково-освітнього відділу Обласного комунального закладу «Національний літературно-меморіальний музей Г.С. Сковорода»

Славу нашої держави, її честь та гідність високо піднесли і пронесли звитязці славного лицарства – козаки. До козацького вишколу, крім фізичного загартування, входило уміння писати та читати, грати на музичних інструментах, завжди зберігати бадьорість та веселість духу, свято вірити в Бога.

Григорій Сковорода як козацький син продовжив славні традиції звитязців, зосередившись саме на духовному гартуванні особистості.

У XVIII ст. Григорій Сковорода – найпотужніша енергетична елітарна постать України, до якої тягнулися і шляхта, і посполиті, і духовенство.

За часів незалежності нашої держави місце Григорія Сковорода у розвої духовності значно переоцінили. Погляди Сковорода вважали суперечливими та історично обмеженими, але ідеї певною мірою прогресивними; відзначали матеріалістичну тенденцію та войовничий антиклерикалізм. Одночасно засуджувалися дослідження «буржуазно-націоналістичних ідеологів», маючи на увазі, насамперед Дмитра Чижевського, Дмитра Донцова, Володимира Шаяна та інших. Останніми ж роками в Україні стали доступними твори, досі заборонені.

У Національному літературно-меморіальному музеї Г. С. Сковорода, переосмисливши вчення мислителя, втілили у своїй експозиції та пропагували в роботі, використовуючи потужну постать Г. С. Сковорода, найвищі моральні якості особистості, величний дух українства.

Перед нами відкрився величний образ філософа-богослова, що надзвичайно приваблює зарубіжних дослідників. Філософ-містик та мандрівник цікавий сучасній молоді. У закладах освіти впроваджують ідеї педагога-новатора. Сковорода вважав, що освіта має бути доступною для всіх. А її методи – сприяти самопізнанню та моральному вдосконаленню, бо без знань неможливо досягти гармонії, щастя та добробуту. Природні обдарування людини найкраще розвиваються, коли вона виявляє творчість, ентузіазм, рішучість у навчанні, охоплена бажанням знати й вдосколюватися. А без природної основи навчання не матиме бажаних наслідків. Григорій Савич був переконаний, що для педагога головне – пізнання та вдосконалення природних здібностей людини, і визначав три сродності: хліборобство, війнство та богослів'я: «Дивись, як хлопчак, граючись, робить ярмо та вдягає його цуценяті чи кошеняті –

хіба то не є тінь його хліборобської душі? І чи не є це поклик до землеробства? А коли припасовує шаблю, чи це не смак до військової справи? Коли 3-річний хлопчина вчиться зі слуху набожних пісень, полюбляє зазирати до священних книг, гортати сторінки, дивитися то на таємничі малюнки, то на літери, чи це не таємна іскра природи, що зродила та покликала його до богослов'я?».

Сковорода вважав, що особливості дитини, якими її наділила природа, мають добре знати батьки та вихователі й всебічно розвивати.

Вповні розуміння українцями величі учення Григорія Сковороди розкрилася в час повномасштабного вторгнення ворога на територію нашої держави. Говорячи про «сродність праці» як запоруку щастя, мислитель дуже тонко відчував важливість військової служби, передавав випробовування, які стають на шляху воїна і його жертвоне виконання обов'язку: «А хто воїном народжений бути – держай, озброюйся! З природою швидко навчишся: захищай землеробство й купецтво від внутрішніх грабіжників і зовнішніх ворогів. Тут твоє щастя й веселість. Бережи звання, як око. Що може бути солодше природженому воїнові, як військова справа? Захистити від образи, захистити страдну й безборонну невинність, заступитися за основу суспільства – правду, – ось його пресолодкі сніданок, і обід, і вечеря. Не бійся, з Богом легко тобі переносити голод, спрагу, холод, жар, безсоння, кровотечні рани і самий страх смертний, та й набагато легше, ніж без нього супротивне цьому, – пізнаєш, яка сильна природа. Це воїнське горе з Богом буде тобі сторицею приємніше від рангів та прибутків твоїх. Ранг носити може кожен, але діло насправді виконує тільки той, хто має до того спорідненість. Діло і без рангу є ділом, а ранг без діла ніщо, діло – без Бога».

Про Григорія Сковороду бразильський письменник Пауло Коельйо зазначав: «...він чи не єдиний в усій Європі віддавав першенство духу», а Дмитро Донцов писав: «Сковорода навчав мудрості примату (переваги) духа, серця, внутрішнього горіння над матерією, над скотською натурою в нас. Проповідував примат ідеалізму над егоїзмом; індивідуалізму над отарним; тверді закони Божі, запечатані в гармонії небесних світил, в устрої людського організму і в суспільнім ладі спільнот, які той закон шанують. Нарешті – голосі нашої совісті. Тим законом держиться все».

У 30-х роках минулого століття, перебуваючи в еміграції, Дмитро Чижевський досліджував твори філософа і зазначив: «Сковорода стоїть у центрі української духової історії».

За три століття образ філософа не потьмянів серед численної когорти літературних діячів. За словами професора Леоніда Ушкалова, Г. Сковорода став знаковою фігурою для цілого грона блискучих письменників та інтелектуалістів.

Дехто закидає Григорієві Варсаві Сковороді докір, що його твори написані не українською мовою, але хочу зазначити, що філософ здобував освіту у Києво-Могилянській академії та за кордоном, володів кількома європейськими мовами: латиною, німецькою, грецькою, старосєврейською, італійською, французькою, якими послуговувався у своїй творчості, був яскравим представником барокової літератури, тож твори писав книжною мовою того часу.

Що ж до розмовної мови, то у спогадах Федора Луб'яновського читаємо: «за наріччям суцїй малоросїянин».

Але знаємо, що не лише за мовою, а й за сутністю Григорій Сковорода – українець, який понад усе любить свою землю. Він, пишучи листа з Іванівки (нині Сковородинівка), любовно називає землю, де народився, матір'ю. А учень і перший біограф філософа Михайло Ковалинський згадує, що «любов до вітчизняного краю тягла його в Малоросію» (у XVIII ст. так називали сучасну Гетьманщину, рідні Сковороді Чорнухи на Полтавщині), просить відпустити його до «улюбленої ним України».

У педагогічній притчі «Благодарний Еродій» автор зазначає: «...у давнину Діва Божа – істина – вперше прийшла в Україну; так звалася країна їхня» та з любов'ю продовжує: «У цім краю панувала простота і царювала дружба, що робить мале великим, дешеве дорогим, а просте приємним. Ця земля була часткою тієї, де істина, що мандрує між людьми, тікаючи від зла навколишнього світу, довершувала останні дні свої на землі...».

Любов Сковороди до України визначається його життям та короткими, але влучними висловами, що панують у його творчості.

З 24 лютого 2022 року на супротив ворогу піднялася патріотично налаштована частина суспільства. Не маючи достатньо озброєння, захисники керувалися одним із послань філософа – «духовна зброя сильніша за тілесну». А ще з 2014-го мало силу пророче послання людини, яка проглядала кризь віки: «Немає нічого небезпечнішого від ворога, але немає нічого й отрутішого від удаваного друга». А той «друг» чи «старший брат» спав і бачив, як затягти в колоніальне рабство малоросію.

Недарма, мабуть, Сковорода, за спогадами його учня і першого біографа Михайла Ковалинського, відчував відразу до тієї землі: він відмовився від блискучої світської кар'єри в півчій капелі імператриці Єлизавети, хоч вона була прихильна до малоросійства; у Троїце-Сергіївій лаврі відмовився від чернечого постригу лише заради любові до рідної землі.

Сковорода, попри всі його таланти, все ж таки філософ – філософ любові, щастя, свободи. Він учив читати гарні книжки, втішатися вишуканою

музикою, що є «великою лікувальницею у скорботі, втіхою в печалі та забавою в щасті».

Свобода – це найвища цінність українця. Саме про свободу пише Варсава у поезії «De libertate»:

Що є свобода? Добро в ній яке?

Кажуть, неначе воно золотее?

Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото,

Проти свободи воно лиш болото.

У цій же поезії Варсава прославляє гетьмана Богдана Хмельницького, який підняв на національно-визвольну борню українців.

Під час повномасштабного вторгнення на рідну землю філософа російські загарбники посягнули на духовну святиню України: у ніч із 6 на 7 травня у приміщенні музею було влучання рашистської ракети. У відповідь на це артилеристи направляли ворогові снаряди з написом «За музей Сковороди». Дух Варсави зберіг приміщення від знищення. Воно зруйноване, але стіни вистояли, і у вогненному горнілі майже неушкодженою залишилася скульптура «Сковорода-мислитель» авторства Ігоря Ястребова. Яскраве ранкове сонце засяяло над постаттю Сковороди, стверджуючи невмирущість ідей мудреця, ще раз підтвердивши: Сковорода – вічний. Вціліла скульптура стала символом незнищенності української ідентичності. Майже афоризмом стали слова: «Вистояв Сковорода – вистоїть Україна!». Знаково, що рівно через місяць, 7 червня ворог поцілів у головний корпус Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Приміщення зруйноване, а скульптура філософа роботи Сафуддіна огли Гурбанова майже неушкоджена. Про Григорія Сковороду заговорили українські та зарубіжні масмедіа.

Під час складного випробовування для нашої держави стверджують: в Україні два крила – потужний Тарас Шевченко із заклик до боротьби, в основі творчості якого – Україноцентризм, і величний Григорій Сковорода – співець величі людського духу, творчість якого наскрізно пройнята Людиноцентризмом.

Учення Г. Сковороди випередило свій час на багато років уперед. Філософія – бути вільним, гідним, наповненим любов'ю та щастям, задоволеним своєю працею, жити в гармонії зі світом – поза модою і течіями – актуальна і в наш час.

У привітанні Президента України Володимира Зеленського з нагоди 300-ї річниці від дня народження мислителя зазначено: «...російські агресори намагалися знищити світ Сковороди, зруйнувавши меморіальний музей філософа, але статуя Сковороди вистояла, символізуючи незнищенність його ідей, і нагадала нам заклик мислителя: «Облиш забобони, обмиє совість, а потім одягу, залиш свої хиби і підіймайся!». Ці слова – слова підтримки українському народу у боротьбі за свободу, гідність та незалежність. «...І підіймайся!» –

дороговказ, що надихає українців і всіх вільних людей. Нехай кожного з нас збагачує духовний світ великого українця. Тримаймося Григорія Сковороди – велетня духу. Читаймо, осмислюймо! Нам це потрібно для творення модерної України. Слава Україні!».

Григорій Савич, проглядаючи через віки, писав: «Бачу нових людей, нову славу, нове творіння». У трактаті «Потоп зміїн» стверджував: «Мы сотворим Свѣт получшій. Созиждем День веселѣйшій». Так і буде!

Навколо музею гуртуються діячі культури, науковці, талановита, креативна молодь; усі, хто шанує рідну землю, пишається Україною, береже її духовну спадщину, гартівником якої був Григорій Варсава Сковорода. Це підтвердження, що духовні цінності є символами свободи й незламності справжнього українця.

Ракетами свободу не знищити!

Варсава – це син миру, це свобода, це Дух. А Дух вічний, як і вічне вчення мудреця!

Слава Україні! Слава ЗСУ! Разом до Перемоги!

РОЗДУМИ ПРО УКРАЇНСЬКІСТЬ МИКОЛИ ГОГОЛЯ

Чернова Катерина Денисівна, старший науковий співробітник Національного музею-заповідника М. В. Гоголя

Маю честь вітати учасників «круглого столу», присвяченого відзначенню Днів науки і Європи в Україні, Дню музеїв. Натепер, коли росія по-варварському знищує Україну, її народ, міста і села, гостро постає питання про українськість Гоголя. Своім виступом не претендую на наукове дослідження цього питання. Буду говорити як землячка Миколи Васильовича, підтверджуючи свої думки висновками відомих науковців, літературознавців.

Горда тим, що живу в селі, де зростав майбутній геній, адже саме цей мальовничий куточок Полтавщини виколихав малого Миколу. Тут – дім його батьків, тут він по-справжньому почувався щасливим. У батьківському маєтку допитливий, спостережливий хлопчик вслухався в народну мову із колоритною полтавською говіркою. Вона звучить в устах героїв його українських повістей, написаних особливою російською, яку в наш час називають мовою великого Гоголя.

У рідному селі він зачаровувався мелодійними українськими піснями, традиціями і обрядами українців: вечорницями, щедрівками і колядками, веселими хороводами, купальськими ігрищами. Тут він жив серед добре знайомих йому людей, яких потім змалював у творах. Герої Миколи

Гоголя актуальні й досі, бо вони не вигадані, а списані з реальних людей.

Без сумніву, дух українства майбутній письменник насамперед успадкував від батьків та бабусі.

Батько, Василь Опанасович, був талановитою, творчою людиною, чудовим оповідачем. Він писав вірші, комедійні п'єси про життя українців. Для малого Миколи батько був незаперечним авторитетом і, звісно, мав великий вплив на духовний розвиток сина.

Значний вплив на формування свідомості сина мала його мати Марія Іванівна. За свідченням близького друга родини Гоголів, письменника В. В. Капніста з Обухівки, «Марія Іванівна володіла вражаючою гармонією розуму і серця». Як мати вся вона була сповнена самовідданої і тихої любові до дітей. Сина ж любила більше від усього на світі і в усьому допомагала йому.

Свою частку у прищепленні любові Миколи до України внесла і його бабуся Тетяна Семенівна Лизогуб. Донька козацького старшини С. Лизогуба, вона була патріоткою України. Про життя козацької гетьманщини добре знала із розповідей членів родини. Тож із любов'ю переповідала малому онукові про бойові походи козаків, їхнє героїство і перемоги над ворогом. Саме ці розповіді допомогли письменнику надзвичайно правдиво зобразити Запорізьку Січ у повісті «Тарас Бульба».

Лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка, професор Юрій Барабаш стверджував, що родовий патріотизм не тільки пробудив генеалогічну пам'ять письменника, а й став прологом до становлення історичної та національної пам'яті, яка визначила виразно українську свідомість Гоголя.

Багато українців нарікають, що наш геніальний земляк писав тільки російською мовою. У часи Миколи Гоголя в Україні вважалося приниженням для освічених писати і говорити живою народною мовою. Привілейований клас, який міг дозволити собі купувати і читати книги, до народної мови ставився негативно.

Українська письменниця Олена Пчілка писала: «Не такий іще тоді був час, щоб письменник, побоюючись здобути славу дивака, знехтував мову, широко вживану в літературі, й почав писати мовою, близькою значно меншим верствам суспільства».

Молодий письменник розумів, що за умов свого часу і свого суспільства тільки написані російською мовою твори забезпечать йому ширше коло читачів і визнання.

Можу стверджувати, що наш геніальний земляк не любив російське суспільство. У свій час він чітко розділяв росію і Україну. Його ж «руській мир» робив і досі намагається зробити «ро-

сійським письменником». Незважаючи на це, у росії Гоголя не любили. Для росіян він завжди був «хохліком», «хитрим хохлом». На різне ставлення до себе навіть близьких друзів він не зважав, ніде, ні за яких обставин не ігнорував і не приховував своєї національності. Найбільшим його бажанням було жити в Києві та викладати в університеті. На жаль, у росії не мали наміру «випустити зі своїх рук» талановитих людей. Проте, перебуваючи на чужині, славетний полтавець не переставав відчувати свою психологічну спорідненість з українською народністю.

У статті «Погляд на утворення малоросії», написаної ще до виходу у світ збірника повістей «Вечори на хуторі поблизу Диканьки», 19-річний Гоголь розглядав українців як давній, великий і могутній, самобутній і волелюбний народ. Письменник першим своїми українськими повістями змінив думку у світі про українців як націю.

За радянської доби Миколу Васильовича «прописали в російській літературі». На це Юрій Барабаш сказав: «Віддаючи Гоголя російській літературі, важливо не забувати, що в цій літературі він залишався геніальним українцем».

Дехто думає, що Гоголя треба повернути Україні. Я ж цілком погоджуюся із літературознавцем Євгеном Сверстюком, який у книзі «Гоголь і українська ніч» стверджував: «Гоголя не треба повертати до України; треба глибше ознайомитися з його творчістю й зрозуміти, що він від України ніколи не відходив».

Слава великому Гоголю! Слава Україні, яка його зростила!

Висновки. За підсумками роботи «круглого столу» учасники зібрання пропонують педагогічним працівникам закладів загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти рекомендації:

а) з метою формування національної ідентичності, збереження колективної пам'яті, розуміння та цінування життя, подолання психологічних травм, планування майбутнього в освітньому процесі використовувати метод усної історії та залучати здобувачів освіти до дослідницької діяльності з пізнання людини у війні та способів її відновлення в мирний час; всіляко підтримувати та стимулювати участь учнів/студентів у конкурсах та проєктах, що передбачають дослідження історії власного роду, країни, створення аудіо- та відеоконтенту відповідної тематики;

б) використовувати креативні підходи і методики у викладанні історії і географії (інтелект-карти, освітні подорожі, сторітелінг, рольові/ерудитні форми уроків, методи розвитку критичного мислення і медіаграмотності);

в) створювати за бажанням учнів дослідницькі групи краєзнавчого напрямку, ураховуючи ін-

тереси дітей (пошук, збереження та поширення інформації про героїв визвольної боротьби минулого і сучасності, особливо про полеглих Героїв нинішньої війни, інформацію про видатних особистостей рідного краю тощо);

г) долучатися до ініціатив створення груп та об'єднань для збереження та документування історичних об'єктів і пам'яток у своєму регіоні, залучати школи, університети та місцеві організації до спільної роботи із цією метою;

г) застосовувати сучасні технології задля збереження історичної пам'яті: ініціювати проекти із цифрової архівації та документування історичних матеріалів та спадщини регіону (світлина, відео, усні історії, документи тощо);

д) сприяти створенню освітніх програм для місцевих шкіл та університетів, спрямованих на підвищення свідомості про історію та культурну спадщину регіону, а також про значення їхнього збереження в умовах війни;

е) активізувати співпрацю з місцевими органами влади та правоохоронними органами щодо захисту культурних об'єктів від можливих загроз;

є) залучати громадськість до збереження культурної спадщини через проведення виставок, лекцій, «круглих столів» та інших подій, що сприятиме формуванню свідомого та активного суспільства;

ж) долучатися до створення планів екстрених заходів для захисту культурних об'єктів у разі загрози військових дій, включаючи евакуацію цінних артефактів і розміщення їх у безпечних місцях;

з) вступати до міжнародних мереж і обмінюватися досвідом з іншими країнами, які також стикаються з подібними викликами, що допоможе знаходити кращі практики та інноваційні рішення.

и) підвищувати фаховий професійний та методичний рівень щодо розуміння головних положень міжнародного гуманітарного права задля ідентифікації та фіксації порушень в умовах російсько-української війни;

і) поширювати знання з міжнародного гуманітарного права як інструмент захисту багатого культурного спадку України від знищення під час війни;

ї) у час війни приділяти більше уваги психологічній підтримці, адаптації учнів та учениць

до нової реальності, надаючи цьому перевагу перед конкретними досягненнями учнів у набутті знань із певного предмета.

Викладачам дисциплін соціально-гуманітарного циклу та іншим науково-педагогічним працівникам закладів вищої і неперервної освіти, слухачам курсів підвищення кваліфікації працівників освіти, практичним психологам учасники «круглого столу» пропонують звернути увагу на необхідність застосування активних методів і форм навчання (дискусій, диспутів, «круглих столів»), які стимулюють творчість, самостійне мислення, ініціативу, прищеплюють слухачам і студентам свободу висловлювання власних думок, а також врахувати, що:

а) у реаліях сьогодення духовно-моральний розвиток учнівської молоді повинен стати провідним системним процесом розвитку та саморозвитку особистості, а моральне виховання особистості як невід'ємна складова загального виховання зобов'язане забезпечувати відносно осмислене й цілеспрямоване формування людини відповідно до специфіки цілей, груп та організацій, у яких воно здійснюється;

б) результатом цього процесу повинна стати сформована моральність особистості, яку можна визначити як вищу мету, яка уможливорює існування решти цілей і є в основі людської діяльності; сформовану моральність учнівської молоді можна вважати не метою, а ідеалом – регулятивним принципом та масштабом оцінки її поведінки.

Перспективи подальшого розвитку. Матеріали «круглого столу» можуть використовуватися в процесі підготовки педагогічних працівників, у роботі з дітьми і батьками; при розробленні експериментальної моделі індивідуальної освітньої траєкторії вчителя; в освітньому процесі підготовки і підвищення кваліфікації педагогічних працівників; при укладенні «дорожньої мапи» усунення впливів держави-агресора на освітню сферу.

Цитувати: Дудко С.Г. ДАЙДЖЕСТ. «Круглий стіл» «Наука, освіта, ідеологія: пам'ять як культурний код і чинник розвитку нації», присвячений відзначенню Днів науки і Європи в Україні та Дня музеїв. *Постметодика*. 2024. № 2. С. 83–89.

Dudko S.H. (2024). Daidzhest. Kruhlyi stil, prysviachenyi vidznachenniu Dniv nauky i Yevropy v Ukraini ta Dnia muzeiv – «Наука, osvita, ideolohiia: pamiat yak kulturnyi kod i chynnyk rozvytku natsii». [Digest of the round table discussion `science, education, ideology: memory as a cultural code and factor of nation development, `dedicated to the celebration of Science and Europe Days in Ukraine and Museum Day]. *Postmetodyka*. 2 (143). 83-89. [in Ukrainian]. URL : <https://ed.pano.pl.ua/handle/022518134/1875>